

Anexa nr. 1 la ordinul ministrului educației, cercetării și tineretului nr. 3458 / 09.03.2004

**MINISTERUL EDUCAȚIEI, CERCETĂRII ȘI TINERETULUI  
CONSILIUL NAȚIONAL PENTRU CURRICULUM**

**PROGRAMĂ ȘCOLARĂ PENTRU CLASA A IX-A  
CICLUL INFERIOR AL LICEULUI**

***LIMBA ȘI LITERATURA MAGHIARĂ***

*Aprobat cu Ordin al ministrului*

*Nr. 3458 / 09.03.2004*

București, 2004

## MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM

### IX. osztály

A közoktatás iskolaszervezetének módosítása szerint a középfokú oktatás két szintre tagolódik: alsó középfokra (V–VIII. osztály) és felső középfokra (IX–XII. osztály). A felső középfoknak két szakasza van: a IX–X. osztály a kötelező alsó szakasz, a XI–XII. osztály a nem kötelező felső szakasz. A középiskolai alsó szakasznak a képzési folyamat szempontjából kettős funkciója van: a gimnáziumi tanulmányok folytatásaként és a tankötelezettség záró szakaszaként az alapképzést biztosítja azok számára, akik nem folytatják a tanulmányaikat, ugyanakkor előképzést nyújt azoknak, akik a középiskola felső szakaszán szeretnének továbbtanulni.

A módosított kerettantervek műveltségterületei és tantárgyi struktúrája olyan tudásterületekre épül, amelyek felkészítik az egyént a tudásalapú társadalom elvárásaihoz igazodó permanens tanulásra: anyanyelvi kommunikáció; idegen nyelvű kommunikáció, matematika, tudományok és technológia; kommunikációs technológiák, az interperszonális, interkulturális és állampolgári viszonyulásokat magába foglaló szociális kompetencia, vállalkozói kultúra, kulturális nyitottság, a tanulás tanulása.

Az iskolatípusokként és szakirányokként differenciált kerettantervek három egységből állnak: a törzsanyag, az iskolatípusonként eltérő differenciált tanterv és a helyi, iskolai tanterv óraterveiből. A törzsanyag tantervében szereplő tantárgyaknak együttesen kell biztosítaniuk az alapkészségek, képességek és beállítódások fejlődését az előbbieken felsorolt tudásterületeken. Az alapképességek kialakítása tehát nem egy tantárgy feladata, hanem tantárgyközi összefüggésrendszerben történik. A felső középfok alsó szakaszában a differenciált tanterv a szakiránynak megfelelő speciális kompetenciák megalapozását szolgálja, tehát előképzést nyújt a felső szakaszban történő fokozatos elmélyítéshez.

A felső középfok alsó szakaszának tantárgyi programjai a jelenlegi tantervek szemléletére és szerkezetére épülve a különböző szakirányok és szakok szerint differenciálódnak az új óraterveknek megfelelően. Eszerint a magyar nyelv és irodalom tanterv követelményrendszere kilencedik osztályban minden szakirányban és szakon azonos, X. osztályban viszont a közös törzsanyagot az elméleti szakirányban, valamint a teológia, pedagógia szakon differenciált követelményrendszer egészíti ki.

Az anyanyelvi kommunikációs kompetencia olyan készségek, képességek, motívumok és ismeretkészletek komplex és folyamatosan bővülő rendszere, amely megalapozza a személyiség alapvető kompetenciáinak működését (alanyi, szociális, kognitív és más specifikus kompetenciák).

A középiskola alsó szakaszának első évfolyamán a kompetenciák, képességek megalapozása, tizedik osztályban pedig ezek fokozatos elmélyítése, bővítése történik.

Az anyanyelv a tantárgyi struktúrában kilencedik osztályban heti 4 órás tanítási idővel a kötelező törzsanyag része. A differenciált tantervben nem szerepel külön óraszámmal egyik iskolatípusban sem, tehát a tanterv követelményrendszere minden szakon egységesen érvényes.

A középiskolai nyelvi képzés és irodalomtanítás a megelőző tanulási szakasz folytatásaként a kommunikációs, irodalmi és kognitív kompetencia fejlődését célozza az alábbi területeken:

- anyanyelvhasználat és tudatos nyelvi viselkedés különböző élethelyzetekben;
- szövegolvasás; az olvasói szerep, az esztétikai magatartás gyakorlása;
- a történeti látásmód megalapozása, kulturális viszonyulások gyakorlása;
- problémalátás, véleménynyilvánítás és érvelés különböző közlési helyzetekben.

A tanulás folyamata a nyelvi, irodalmi és kognitív kompetencia új helyzetekben történő együttes működésére és újjászerveződésére irányul. A kompetenciákat a tanterv képességbeli alapjaira és a képességek fejlesztésére alkalmas ismeretkészletekre bontja (képességek, tartalmak). Az ismeretkészleteket a *Tartalmak* című alegység részletezi.

A tanterv nem tartalmaz ugyan konkrét javaslatokat a tanulási tevékenységekre vonatkozóan, de a kompetenciák fejlődése, a folyamatosan bővülő és újjászerveződő képesség- és ismeretkészletek működése eleve csak tevékenység-helyzetben valósulhat meg. A tanulási folyamatban tehát a kommunikáció, az olvasás valós tapasztalatát kínáló tevékenységrendszerek és feladathelyzetek teszik lehetővé a képességek, ismeretek tudatos szintre fejlődését. A tanítás megtervezésére, a módszertani és értékelési szemléletre vonatkozóan a *Tartalmak* alegység bevezető fejezetei kínálnak szempontokat.

## ***ALAPKOMPETENCIÁK***

- 1. Anyanyelvhasználat és tudatos nyelvi viselkedés különböző élethelyzetekben; kommunikáció szóban és írásban**
- 2. Szövegolvasás; az olvasói szerep, az esztétikai magatartás gyakorlása**
- 3. A történeti látásmód megalapozása, kulturális viszonyulások gyakorlása**
- 4. Problémalátás, véleménynyilvánítás és érvelés különböző közlési helyzetekben**

## ***ÉRTÉKTUDAT/ÉRTÉKLÁTÁS, ATTITŰDÖK***

- A kultúra folyamatába való belépés, a kulturális viszonyulások gyakorlása
- Az önértés, a világértés, a problémák megfogalmazásának és megoldásának képessége
- Az olvasói szerep, az esztétikai magatartás gyakorlása
- A másság elfogadása, a mások véleménye iránti tolerancia és nyitottság
- A tudatos nyelvhasználat, a sikeres kommunikáció igénye
- Az információk megszerzésének és felhasználásának igénye

## KOMPETENCIÁK, KÉPESSÉGEK ÉS TARTALMAK

### **1. Anyanyelvhasználat és tudatos nyelvi viselkedés különböző élethelyzetekben; kommunikáció szóban és írásban**

#### **Kompetenciák, képességek**

1.1. A különböző közlési helyzetek felismerése, a közlési helyzethez igazodó nyelvhasználat és nyelvi viselkedés

1.2. Adott kommunikációs helyzetben az eltérő nyelvhasználati módok felismerése

1.3. Szövegalkotás és szövegszerkesztés szóban és írásban a szövegtípusnak megfelelően

1.4. A tantárgyi szakszavak jelentésének ismerete; az egyes tantárgyak szakterminológiájának megfelelő használata

#### **Tartalmak**

A nyelvhasználat és a viselkedés közötti összefüggések  
Magán és nyilvános kommunikációs helyzetek  
A párbeszéd különböző típusai; a párbeszéd szabályai, szerkezete és technikái  
A magánbeszéd különböző típusai; a magánbeszéd szabályai, szerkezete, technikái  
Nyelvváltozatok  
Az anyanyelv szerepe a kommunikációban, más nyelvekhez való viszonya, kétnyelvűség  
Szöveg, szövegszerűség  
Az írott és szóbeli szövegek különbségei  
Tömegkommunikációs és közéleti szövegtípusok  
Információforrások; az önálló ismeretszerzés, tájékozódás technikái

### **1. Szövegolvasás; az olvasói szerep, az esztétikai magatartás gyakorlása**

#### **Kompetenciák, képességek**

2.1. Szöveg felolvasása különböző hangnemekben, a szövegegységek közti viszony megragadása, a szövegszervezési elvek érzékelése

2.2. Az irodalmi és nem irodalmi kommunikációs helyzet jellemzőinek felismerése, az eltérések tudatosítása, a jelentésképződés sajátosságainak felfedezése a művészi és nem művészi olvasásban.

2.3. Az irodalmi kommunikációs helyzet komponenseinek, a kommunikációt működtető eljárásoknak az azonosítása az olvasás során; az olvasói tevékenység tudatosítása (a megértés akadályai – ami megállít az olvasásban – és feloldási kísérletek adott szöveg kapcsán)

2.4. Az irodalmi szövegnek mint nyelvi alkotásnak a megfigyelése; az irodalmi kódok és formák szövegszerveződésben betöltött szerepének felfedezése; kapcsolatteremtés a szöveggel

2.5. Az irodalmi szöveg értékszerkezetének, értékviszonyainak a felfedezése; az irodalmi/művészi érték érzékelése

#### **Tartalmak**

A hangoztatás jelentésteremtő szerepe  
A különböző közlésformák (leíró, elbeszélő, érvelő-értekező) szövegszervezési elvei  
A jelentésképződés sajátosságai a művészi és nem művészi olvasásban  
Olvasási módok: betű szerinti, beleélő, értelmező

Szöveg-szerző viszony, szöveg-olvasó viszony, szöveg-szöveg viszony

Értelmezési szempontok; a kérdés és a fogalmak szerepe az olvasás folyamatában  
Az irodalmi kódok és formák szövegszerveződésben betöltött szerepe

A műfajok mint nyelvi rögzített magatartásalakzatok (adott irodalmi művek alapján)  
Értékek, értékviszonyok (adott irodalmi művekben)

### **3. A történeti látásmód megalapozása, kulturális viszonyulások gyakorlása**

#### **Kompetenciák, képességek**

3.1. Adott szövegtípus, irodalmi forma történeti változatai közötti különbségek felfedezése; az irodalmi és a kulturális hagyomány összefüggéseinek a megragadása a megfelelő nyelvtörténeti és történelmi ismeretek alkalmazásával

#### **Tartalmak**

Intertextualitás; szövegminták, műfaji előzmények  
Az irodalmi formák (műfaj, szókép, alakzat stb.) történeti változatai közti különbségek; egyetemes kultúrszimbólumok, vándormotívumok, toposzok változatai

Az értelmezett szövegek és történelmi, művelődéstörténeti hátterük kapcsolata

### **Kompetenciák, képességek**

3.2. Az író, irodalmi élet, irodalmi intézmény, irodalmi nyelv, szaknyelv, nyelvújítás fogalmak használata, ezek jelentőségének, összefüggéseinek magyarázata egy-egy korszakra vonatkozóan

### **Tartalmak**

Valamely intézmény vagy egy író, intézmény kapcsolatának története (pl. Arany János és a Kisfaludy Társaság, Babits Mihály és a Nyugat)  
A magyar nyelv és szomszéd nyelvek közötti kölcsönhatás, az irodalmi nyelv, a szaknyelv kialakulása, a nyelvújítás eredményeinek továbbélése a mai nyelvhasználatban, Erdély szerepe a magyar nyelv és művelődés történetében

## **4. Problémalátás, véleménynyilvánítás és érvelés különböző közlési helyzetekben**

### **Kompetenciák, képességek**

- 4.1. A véleménynyilvánítás eljárásainak az alkalmazása szóban és írásban; a más vélemény iránti nyitottság  
4.2. Véleménynyilvánítás nyilvános kommunikációs helyzetben  
4.3. Olvasott irodalmi mű irodalmi értékének bizonyítása/cáfolata a szövegtapasztalat alapján

### **Tartalmak**

Érvek összegyűjtése, elrendezése, hangoztatása

Hozzászólás közérdekű kérdésekhez: pl. az iskolai élet, a szűkebb és tágabb közösség problémái  
Értékek, értékviszonyok, hatás

## TARTALMAK

*A tartalmi elemek didaktikai elrendezése, rendszerezése tekintetében a tankönyvszerzőnek és a tanárnak teljes szabadsága van, ez a szabadság nem terjed ki azonban az összetartozó egységek megbontására és a rendszer belső logikai rendjének megváltoztatására. Ennek a szemléletnek akkor is érvényesülnie kell, ha a nyelvi, illetve az irodalmi rész külön tankönyvben jelenik meg.*

*A tanterv belső logikai rendjét szerkesztésmódja is tükrözi: a tankönyvszerzőnek, illetve a tanárnak a képességekre vonatkozó, egymással összefüggő kompetenciákból és képességrendszerből kiindulva kell megszereznie a megfelelő tantervi tartalmakat.*

*Az iskolában az anyanyelv tanításában és tanulásában a nyelv funkcionális és társas szemléletének kell érvényesülnie: a figyelem a nyelv változatosságára és változataira irányul, nem az elszigetelt nyelvi elemekre és az elvont nyelvi rendszerre. Ennek az elvnek a szellemében és az életkori sajátosságoknak megfelelően a tanulásban és az értékelésben a szöveggel végzett gyakorlatok, műveletek dominálnak, nem a meghatározások, öncélú osztályozások.*

*A szóbeliségben el kell fogadni, sőt bátorítani kell a tanulók saját nyelvi változatának használatát, figyelembe kell venni a kisebbségi nyelvhasználat sajátos helyzetét és igényeit. A köz- és irodalmi nyelvet az írásbeliséggel ajánlatos összekapcsolni.*

*A nyelvi tartalmak, a nyelvtani ismeretek nem öncélúak, hanem funkcionális és gyakorlati szerepük van abban, hogy a helyzetnek megfelelő, hatékony nyelvi közlés valósuljon meg.*

*A helyesírás, az érthető beszéd és a helyes nyelvhasználat kérdésköre állandó didaktikai feladat.*

*Az irodalomolvasás tartalmi beépülnek a kompetenciákra, képességekre vonatkozó követelményrendszer belső logikai rendjébe, tehát a nem irodalmi és irodalmi beszédhelyzetben történő szövegértés és értelmezés nem választható el a beszédnek, a beszédértésnek, illetve a szövegalkotásnak a követelményrendszer belső összefüggéseit szem előtt tartó tartalmi egységeitől. A tartalmak sorrendje, elrendezése, egymásra építése magának a szövegolvasás folyamatának rendelődik alá. Ennek a folyamatnak a belső logikáját a tartalmak és a választott szövegek rendezésével a tankönyvszerző, illetve a tanár határozza meg.*

*A tartalmak a tantervben nem lineáris sorrendiségben, hanem témakörök szerint rendeződnek; figyelembe veszik az előző évfolyamokhoz viszonyított bővítést, újrendszerezést, az új alapfogalmaknak, ismereteknek a már működő ismeretrendszerbe való tapasztalati úton történő beépítését.*

*Az új fogalmak, ismeretek dőlten szedéssel jelennek meg, a már meglévő ismeretek új megértési szituációban történő működtetésének módjaira pedig a követelmény-leírások adnak példát.*

### I. Irodalomolvasás

#### 1.1. Irodalmi nem irodalmi kommunikáció

Olvasási módok: betű szerinti, beleélő, értelmező; az irodalmi kommunikáció elemei: szerző, szöveg, olvasó; az irodalmi kommunikációt működtető eljárások: írás és olvasás

#### 1.2. Irodalmi formák és kódok

1.2.1. **Metonimikusság, metaforikusság;** Szóképek: metafora, megszemélyesítés; szinesztézia, allegória; metonímia, szinekdoché, szimbólum, vándormotívum, **archetípus**, szimbólum; Hasonlat; Retorikai alakzatok: az ismétlés, ellentét, a kihagyás, a felcserélés, a helyettesítés alakzatai

1.2.2. Verstani alapfogalmak: ritmus, hangsúlyos ritmus, időmértékes ritmus, verslábak, klasszikus időmértékes verselés, hexameter, pentameter, disztichon, modern időmértékes verselés, szimultán verselés, Balassi-strófa, rím és rímfajták, **szonett**

1.2.3. Térszerkezet, időszerkezet a lírai és epikai művekben

1.2.4. Epika: epikum, történet, történetmondás, elbeszélő, elbeszélői nézőpont, szereplő, szereplők rendszere; epikai műfajok: **eposz, mítosz, bibliai példázat**, mese, monda, legenda, ballada, elbeszélő költemény, novella, karcolat, regény, regényváltozatok, irodalmi napló és levél, paródia

1.2.5. Líra, líraiság; a lírai én, látvány és látomás a lírai művekben; lírai műfajok: dal, epigramma, szatíra; óda, himnusz, életkép, elégia, költői levél, leíró költemény

- 1.2.6. Beszédhelyzet az irodalmi műben: a beszélőnek a tárgyhoz és a címzethez való viszonya; tény és fikció; történetmondás, elbeszélő, elbeszélői nézőpont
- 1.2.7. A **dráma, a drámaiság, a drámai szituáció, a drámai hős, konfliktus; drámai műfajok: tragédia, komédia**
- 1.2.8. Érték, értékosztályok: megjelenített értékek, értékrend
- 1.2.9. Hangnemek: ünnepélyes, patetikus, humoros, szatirikus, nosztalgikus, tárgyilagos
- 1.2.10. Esztétikai minőségek: fenséges, **alantas**, tragikus, elégikus, **idilli**, komikus, **ironikus**, szatirikus, **groteszk; az esztétikai érték**
- 1.2.11. Író, írói életrajz, kronológia; irodalmi intézmény, irodalmi élet, az irodalmi nyelv; **kultúra, világkép, történetiség, irodalmi korszak.**

#### **Memoriter:**

3-4 lírai alkotás, 20-25 soros prózarészlet, rövid drámarészlet

**Egyéni olvasás:** Min. 1 dráma (tragédia, komédia), 1 eposz, 1 regény

#### **Javasolt szövegek:**

*A javasolt szövegek, szerzők listája nem előíró jellegű. A követelményrendszernek megfelelően a tankönyvszerző és a tanár más szövegeket választhat. A tanterv 10-14 szöveg elmélyülő olvasását javasolja, amelyek között szerepelnie kell a klasszikus magyar irodalom jelentős alkotásainak, teljes szövegeknek vagy szövegrészleteknek. A tanórára kiválasztott szövegek, illetve részletek ne haladják meg az 1-2 lapot, az ennél hosszabb szövegeket a tanterv otthoni olvasásra és tanórai megbeszélésre javasolja (évente minimum 2 hosszabb terjedelmű szöveget).*

#### **Epikai műfajok:**

*eposz* – pl. Homérosz

*komikus eposz:* pl. Petőfi Sándor: A helység kalapácsa, Arany János: A nagyidai cigányok

3-4 mítosz, 2 bibliai történet, 2 bibliai példázat

*legenda:* pl. részletek a Margit-legendából

*fabula:* pl. Heltai Gáspár 1 fabulája

*műballada:* pl. Arany János: Ágnes asszony

*novella:* pl. Boccaccio, Kosztolányi Dezső, Örkény István vagy más három szerző novellája a magyar és világirodalomból

*regény-változatok:* pl. Mikszáth Kálmán: Beszterce ostroma, Új Zrínyiász; Tamási Áron: Ábel a rengetegben; Voltaire: Candide; Umberto Eco: A rózsza neve

#### **Lírai műfajok:**

*dal-változatok:* pl. Csokonai Vitéz Mihály: A boldogság; Goethe: Vándor éji dala

*himnusz:* pl. keresztény himnusz; Balassi Bálint egy himnusza; Kovács András Ferenc: Kiben Máriát dicséri, Erdélyi iskolák falára

*óda-változatok:* pl. Berzsenyi Dániel: A magyarokhoz II., Horác; Petőfi Sándor: Egy gondolat bánt engemet...

*elégia:* pl. Dsida Jenő: Hulló hajszálak elégijája

*epigramma-változatok:* pl. Vörösmarty Mihály: A Guttenberg-albumba

*ars poetica:* pl. József Attila: Születésnapomra

*kötött versformák:* pl. Petrarca és Shakespeare-szonettek, Villon-ballada

Más lírai alkotások a magyar és a világirodalomból

#### **Drámai műfajok:**

pl. Szophoklész: Antigoné; Moliere: Tartuffe; Vörösmarty Mihály: Csongor és Tünde

## **II. Nyelv és kommunikáció**

#### **Ismeretek a magyar nyelvről:**

A magyar nyelv eredete: kora, az őshaza feltételezett helye, a rokon nyelvek. A magyar nyelv a Kárpát-medencében: latin betűs írás, latin nyelvi és műveltségi elemek, hatás és kölcsönhatás a szomszéd nyelvekkel. Erdély szerepe a magyar művelődés és a magyar nyelv történetében. A magyar és a román nyelv viszonya, kölcsönhatása. A világnyelvek hatása

A magyar nyelv változása: a magyar irodalmi nyelv és a magyar köznyelv (közmagyar) kialakulása. A nyelvújítás. Folyamatos anyanyelvűsítés és korszerűsítés a magyar nyelvben

A magyar nyelv mai belső változatossága: területi változatok (Magyarországon, Erdélyben), közös változatok (irodalmi nyelv, magyar köznyelv)

A magyar nyelv a világ nyelvei között: használati értéke, művelődési értéke, tudományos értéke. A nyelv szerepe az identitásban. Alapvető nyelvi jogok: a nyelvhasználat joga, a névjog

A kétnyelvűség: az egyéni és a közösségi kétnyelvűség, a hozzátoldó (gazdagító) kétnyelvűség és a felcserélő (szegényítő) kétnyelvűség. A nyelv-megtartás és a nyelvcsere

### **Szóbeli és írott szöveg alkotása (ismétlés, rendszerezés)**

#### **A szóbeli kifejezés**

A szóbeli kifejezés formái:

A párbeszéd (típusai)

köznapi beszélgetés, vita

vélemény, magyarázat, érvelés és rábeszélés

a párbeszéd szabályai: a kölcsönös figyelem, a szó átvevése/átengedése a megfelelő időben, a részvétel mértéke stb.

a hatékony dialógus (disputa) technikája: a helyzethez való alkalmazkodás, a célhoz való alkalmazkodás, az érvelés módszerei

a párbeszéd szerkezete: érvelés és cáfolat

A magánbeszéd (monológ) típusai

elbeszélés, tájékoztatás, leírás, jellemzés, elemzés, meghatározás

a magánbeszéd (előadás) szabályai: kapcsolat a hallgatósággal, visszajelzés

a hatékony előadás technikája: a helyzethez való alkalmazkodás, a hallgatóság, ismeret és meggyőződés, hatásosság

a célhoz való alkalmazkodás: tájékoztatás, meggyőzés, befolyásolás stb.

az előadás szerkezete: bevezetés, tárgyalás, befejezés

#### **A beszéd szerkezeti szintjei**

A nyelvi és nem-nyelvi elemek szerepe

Produktivitás, kreativitás, játék

#### **Hangtanilag:**

Helyes artikuláció, intonáció, hangsúly és szünet, beszédtempó, hangerő stb.

#### **Nyelvtanilag:**

Nyelvi helyesség, egyeztetés, kapcsolás stb.

#### **Szóhasználat és jelentés:**

A kontextusnak megfelelő szavak használata, a jelentés árnyaltsága és pontossága

A jelentésviszonyok ismerete

A nyelvi elemek (szavak) értékének ismerete: alaki érték, jelölési érték, jelentésérték, szófaji érték, helyi érték, stílári érték.

#### **Szövegalkotás írásban (fogalmazás)**

Különböző típusú írott szövegek szerkesztése.

Az írott szöveg alkotásának szintjei:

**Helyesírás.** A magyar helyesírás alapelvei (ismétlés). A tulajdonnevek, valamint az egybeírás és a különírás eseteinek gyakorlása.

#### **A szöveg tagolása.**

#### **Szóbeli és írott szöveg megértése**

Különböző típusú szövegek (üzenetek) megértése

A közlés általános modellje

Multimedialis (auditív, vizuális, audiovizuális stb.) szövegek megértése

Az üzenet megértését gátló tényezők

A megértés szintjei